

GJALLARHORNET

Utges av Svenska Arkeologiska
Samfundet

Årgång 28. Nr.4. 2008

SYMPOSIUM OM ÄLDRE JÄRNÅLDER

I Gjallarhornet 2008:2 informerade jag om ett symposium om äldre järnålder, som arkeologisektionen i Stockholms läns hembygdsförbund avsåg arrangera i samarbete med Stockholms länsmuseum 27 och 28 september. Avsikten var att med korta föredrag översiktligt belysa den tusenåriga period i vår förhistoria, som äldre järnålder avspeglar (ca 500 f. K.- ca 550 e. K.). Det blev en intressant halvdag med olika föredrag.

Sedan länsmuseumchef Peter Bratt¹ och undertecknad som ordförande i arkeologisektionen hälsat deltagarna välkomna, inledde *Eva Bergström-Hyenstrand* med en översikt av utvecklingen i Västergötland. Eva disputerade 1980 på en avhandling om brons- och järnålder i Västergötland. För några år sedan gav hon ut en bok – *Romartida rikedom runt Billingen*. Västergötland kan, framhöll Eva,

¹ Peter Bratt disputerade 17 oktober vid Stockholms universitet på avhandlingen ”Makt uttryckt i jord och sten. Stora högar och maktstrukturer i Mälardalen under järnåldern”. Avhandlingen, som tar upp hur maktstrukturerna i Mälardalen varit uppbyggda och förändrats under järnåldern, fick mycket beröm av opponenter professor Per Ramqvist, Umeå. Peter Bratt har undersökt, när högar avviker i storlek och innehåll i förhållande till vad som är normalt. Han finner att minst två skilda sociala strata kan identifieras. Det lägre skiktet var mer krigare än makthavare medan det högre skiktet kan antas vara makthavare. Eliten använde högar i sina sociala strategier.

karaktäriseras som flera länder i ett land på grund av de stora variationer som finns. I centrala Skaraborgs län – kambrosiluområdet – är det oerhört många fornlämningar från äldre järnålder med talrika brandgropsfält. Mycket stort är gravfältet i Horn norr om Skövde. Det har undersökts och publicerats av Sahlström. I kambrosiluområdet finns mycket stora stensättningar, som spänner över en stor tidsrymd. De kan vara upp till 30 m breda och innehålla flera gravar. Dessa stensättningar - komplicerade anläggningar, som innehåller såväl skelett- som brandgravar - uppträder i grupper om högst fyra på samma plats och kan alltså inte rubriceras som gravfält. Seden att begrava i dessa stora anläggningar går ur bruk efter romersk järnålder, som upphör ca 400 e. K. Efter K. f. kan noteras alltfler husgrunder. Folkmängden ökade i Västergötland. Husen blev upp till 20-25 m långa. Under folkvandringstid uppträder mycket guld, t ex Timboholmsfyndet med sina drygt 7 kg. Forskningen har numera visat att guldföremålens vikt motsvarar romerska viktenheter. Evas uppfattning är att äldre järnålder avspeglar en rådande högkonjunktur!

Bengt Windelhed, högskolelektor vid Södertörns högskola och doktor i kulturgeografi på en avhandling om Barknåre by i norra Uppland, diskuterade den äldre

järnålderns landskap på Gotland och i östra Mellansverige. Bengts studier av långsiktiga förändringar av det gotländska bondepräglade landskapet har inneburit landskapsanalys innefattande fältarbeten och kartanalyser. Vinarve-området på sydöstra Gotland specialstuderades under 1970-talet. Fossila åkrar, s.k. "celtic fields", förefaller ligga i ett planerat, organiserat mönster. I verkligheten förhöll det sig inte så. Dessa åkrar avspeglar istället en mycket lång tids extensiv odling. Gårdar flyttades runt liksom odlingslotterna. Åkrarna brukades på ett sätt som medförde utarmning. Detta gjorde det nödvändigt att odlingslotter upp-togs på andra ställen. Åkerbilden avspeglar ca 1500 års odling. Årder spår har påträffats i botten av lotterna. Under spåren finns härdgropar från stenåldern. En lång kontinuitet har kunnat påvisas. Jämfört med läget i östra Mellansverige fann Bengt att det centrala för landskapets organisation på Gotland var gården – men i östra Mellansverige var det byn!

Anna Arnberg, doktor i arkeologi på en avhandling om förromersk järnålder på Gotland, redogjorde för tidig järnframställning på Gotland. Det finns omständigheter på Gotland som talar för att järnets introduktion på Gotland ägde rum i mitten av första årtusendet f. K. På Gotland är de äldsta platserna för framställning av järn från förromersk järnålder. Myrmalm användes och Gotland har flera malmförande myrar. De första tydligt inhemska producerade järnföremålen finns i förromerska gravar. Annas föredrag handlade om hur metallen järn och processen att framställa järn som helhet kan ha uppfattats i sitt inledande skede. Hur förstod människor utifrån sina

referensramar förvandlingsprocessen från myrmalm till föremål? Det finns många järnframställningsplatser på Gotland. Föredraget tog upp hur den gotländska järnframställningen var organiserad och hur den samverkade med andra aktiviteter som människor ägnade sig åt. Järn och järnframställning länkade samman platser. Anna lanserade begreppet "horisontell monumentalitet". Hon menade att horisontell påverkan på landskapet hade inflytande på hur människor såg på sin omgivning och sig själva på Gotland. Hon redogjorde för några områden t ex Stånga annex i Stånga socken med ugnar för järnframställning påträffade under några hus. Genom odling, järnframställning och järnföremål omformades och skapades det förromerska landskapet.

John Hamilton är verksam som arkeolog på Riksantikvarieämbetets avdelning för arkeologiska undersökningar. Han berättade om arkeologiskt utgrävda och undersökta gårdslämningar från främst yngre romersk järnålder och folkvandringstid. Arbetsområdet har berört i huvudsak Mälardalen och de södra delarna av Uppland. Alltifrån bodar till närmare 30 m långa hus har undersökts. Drygt hälften av gårdarna har byggts på terrasser, som kan ha olika karaktär. Dessa husgrundsterrasser har en koncentration i östra Mellansverige. De finns också i Medelpad/Hälsingland och punktvis i västra och södra Sverige. Många husterrasser upptäckts ibland först i slutskedet av en undersökning. Ingen av de undersökta terrasserna har tidigare varit kända som fasta fornlämningar! I Mälardalen är s.k. "gavelterrassering" vanlig. Det innebär att gavlarna underbyggts med sten och jord för att

horisontell plan skall uppnås. Bland olika undersökta platser nämndes särskilt Sylta i Fresta socken. Här finns bl. a. kammargravar från folkvandringstid i närheten av husgrundsterrasserna. Sylta kan tolkas som en storgård på mellannivå med möjliga underlydande gårdar intill.

Richard Grönvall verkar som arkeolog vid Stockholms läns museum. Han beskrev översiktligt läget beträffande kammargravar i landet och speciellt i Mälardalen. Fyra kammargravar från folkvandringstid påträffades 2004 vid Vallentunasjön. Upptäckten ledde till förnyat intresse för kammargravskicket och vad det representerar. Har dessa gravar uppförts över en krigarelit med nära kontinentala kontakter – eller har vi att göra med en samling fåfänga bönder? Enligt Richard finns ett fyrtiotal kammargravar i Sverige. Det är inte ett särskilt uppmärksammat gravskick. Troligen finns betydligt fler. Majoriteten ligger i Mälardalen. De kan dateras till 300-400-talet e. K. Vid Karby i Täby har länsmuseum grävt en 12 m stor kammargrav med mycket rika fynd, soljor, agraffknappar, bevarad textil och läder mm. Tyvärr plundrades graven i forntiden. Graven kan kanske dateras till ca 500-550 e. K. Postfatprov visade en skuggbild av en människa i den 4,3 m långa och 1,6 m breda graven. En husterrass i Lilla Karby finns i anslutning till graven. Enligt Richard finns ett klart idémässigt samband mellan kammargravarna. I februari 2009 öppnar Stockholms läns museum en utställning ”Gubben i lådan” som handlar om Karby-mannen.

I den avslutande paneldebatten drog föredragshållarna bl.a. slutsatsen att äldre

järnålder återspeglade en ekonomisk högkonjunktur med stora förändringar och med regionala och lokala skillnader mellan bygderna. Den sociala utvecklingen skiljde sig åt i olika landskap under äldre järnålder.

Symposiet fortsatte påföljande dag med en vandring på det stora äldre järnåldersgravfältet i Jordbro i Haninge kommun under guidning av länsmuseumets arkeologer *Lars Andersson* och *Åsa Berger*.

Entusiastiskt och mycket kunnigt visades de märkliga gravarna med sina mängder av resta stenar. Gravfältet har uppskattningsvis minst 3000 gravar, varav endast ett femtiotal har grävts ut. Gravfältet anlades ca 600 f. K. och hade kontinuitet till ca 400 e.K.

Det blev ett mycket lyckat arrangemang som uppskattades av de drygt 50 deltagarna i symposiet.

Nils Ringstedt

Författarvägen 5

167 71 Bromma

Nils.ringstedt@globalnet.net

DET ANTIKA ARVET – SAMFUNDETS BUSS- OCH BÅTRESA I JONIE I REPRIS

I förra numret av Gjallarhornet berättade Nils Ringstedt om Samfundets resa i Västra Turkiet 5-15 september med Paradisresor. Resan var mycket upp-

skattad av deltagarna och de bägge guiderna, docent Lars Karlsson och doktorand Jesper Blid, har fått mycket beröm. Det visade sig att intresset för att följa med var så stort att arrangören fick tacka nej flera. Lars, som är ansvarig för Labrandagrävningarna i södra Turkiet, har därför låtit meddela att det nu ges en ny möjlighet att åka till Turkiet. Han kommer att göra om resan samma tid 5-15 september 2009. Resan arrangeras för Svenska Institutet i Roms vänförening men är öppen för alla.

Resan finns beskriven på paradisresors hemsida, www.paradisresor.se. För information och bokning ring 08-718 07 13, Paradisresor, Måsungevägen 1, 131 50 Saltsjö-Duvnäs eller mejla till info@paradisresor.se.

Rättelse

En rättelse i reseberättelsen från södra Turkiet: den första resan utrikes i svenska arkeologers fotspår gick till Argolis i Grekland, guider var Barbro Santillo Frizell och Berit Wells. Resan till Turkiet var alltså den fjärde i denna serie och inte den tredje som felaktigt angavs i förra numret av Gjallarhornet.

SÖK ETT STIPENDIUM FRÅN SVENSKA FORNMINNESFÖRENINGEN

Du som önskar stöd för forskning på doktorand- eller högre nivå inom föreningens intresseområden, d.v.s.- arkeologi och medeltidsforskning (historisk eller konstvetenskaplig) inklusive urkundsutgivning och numismatik kan nu söka ett stipendium ur föreningens fonder om högst 5000 kr. (Enskilt fonder namn anges ej).

Ansökan avseende 2009 års stipendier och skall obligatoriskt innehålla

- uppgift om Ditt personnummer samt postgiro- eller bankkontonummer. Utöver Din postadress är vi tacksamma om Du också meddelar din mailadress.
- kortfattad redogörelse beträffande forskningsuppgiftens art, målsättning och tänkta genomförande.
- uppgift om Du tidigare beviljats anslag ur någon av föreningens fonder och om medel för samma ändamål erhållits tidigare eller söks samtidigt från annan fond.
- uppgift om forskningsuppgiften ingår i doktorandarbeta.

Ansökan skickas i ett exemplar

till Svenska Fornminnesföreningens stipendiesekreterare Jan Peder Lamm, Kostervägen 7, 181 35 Lidingö och skall vara föreningen tillhanda senast den 15 januari 2009. **Särskild blankett** erfordras ej.

GJALLARHORNET

Deadline för nästa Gjallarhornet är den 28 februari. Bidrag skickas till Anders Hansson, helst med e-post: anders.hansson@jamtli.com

Alternativt: Anders Hansson, Jamtli, Box 709, 831 28 Östersund.

Du vet väl att du kan få Gjallarhornet per epost!? Skicka din epostadress till Bodil Petersson, bodil.petersson@ark.lu.se

HEMSIDA

Besök Samfundets hemsida

www.arkeologiskasamfundet.se

Current Swedish Archaeology har som tidigare adressen

www.currentswedisharchaeology.org

GLÖMT ATT BETALA ?

Tillhör du de som glömt att betala årsavgiften för 2008? Passa i så fall på att betala nu för snart är det ett nytt år. Avgiften är blygsamma 100 kronor per år men nog så viktig för Samfundets arbete.

Får du Gjallarhornet via mail så betala in avgiften på pluskonto 351210-0. Glöm inte att notera avsändare och att inbetalningen avser årsavgift 2008.

Om du får Gjallarhornet med vanlig post använd bifogat inbetalningskort. Glöm inte avsändare.

God jul och gott nytt år
tillönskas Er alla